

"DE A A U W P A S T O R I E" OF HUIS "D E N H U B E R T"
IN DE R U Y S C H E N B E R G H S T R A A T .

Een in de huidige staat voornamelijk 18e eeuwse huis met een in de 19e eeuw gewijzigde voorgevel. Gebouwd van baksteen onder een zadeldak tussen zijtopgevels. De voorgevel heeft gestucadoorde kolommen tussen de vensters. Inwendig een brede met witte en zwarte tegels beplande gang, vijf kamers en een keuken met pompmantel en schouw.

De architectuur van het geheel is eenvoudig doch harmonisch en van oudheidkundige waarde.

Petrus Gautius, priester van de Duitse Orde en kapelaan, later pastoor van Gemert en als zodanig rector van de Latijnse School woonde in het schoolgebouw, maar omdat de conrector veel studenten opnam in dit huis, was er te weinig plaats. In 1714 kocht hij het huis "Den Hubert" in het Schoolstraatje, nu de Ruyschenberghstraat. Een kapelaan zou bij hem komen inwonen, om het huis rendabel te maken.

Op 28 juni 1785 brak er een verschrikkelijke brand uit in Gemert; meer dan 50 huizen werden in de as gelegd, ook de pastorie. Deze werd op dezelfde plaats herbouwd door Pastoor Ecrevisse in 1787. In 1937 werd de nieuwe pastorie gebouwd vlak bij de kerk door Pastoor Poell. De oude pastorie werd toen verhuurd als woonhuis en later als bureau voor Sociale Zaken. Op het ogenblik staat het huis leeg; het is onlangs verkocht aan een particulier en wacht nu op restauratie.

N O G E N I G E V E R M E L D E N S W A A R D I G E
G E B O U W E N I N G E M E R T .

Natuurlijk is de opsomming hierboven slechts een keuze. Onvermeld bleven het oud notarishuis (hoek Nieuwstraat, Ruyschenberghstraat), enige merkwaardige gevels aan het Binderseind, het Ridderplein en de Kerkstraat, het wevershuys op Boekend (waar men een echt Gemerts "Ketaw" kan zien dat nog regelmatig wordt gebruikt), de Keizersbosch, een prachtige boerderij vooraan in de Oude Straat, de oude brouwerij in De Deel (er waren er verschillende in Gemert vroeger; De Gemertenaren hebben altijd gehouden van een goede pint bier of een borrel "pits" of sneavel, waarmee men genever bedoelt), het geboortehuis van de Boerenapostel, op-

richter van de N.C.B., Pater Gerlacus van den Elsen in de Pandelaar, waar een gedenksteen in de gevel aan de straatkant nog steeds herinnert aan hem. (zie ook het borstbeeld van Pater van den Elsen tegen het priesterkoor buiten de kerk). Jammer genoeg kunnen we U niet meer laten zien waar de grote Gemertse humanist en schrijver van een aantal Latijnse dramas en blijspelen, Georgius Macropedius (of Van Lankvelt) werd geboren in 1475. Zijn geboortehuis, "Het Slötje" werd enige tijd geleden door de Gemeente Gemert afgebroken. Zo eert men hier de grote Gemertenaren.

D E P E E L.

Een gedeelte van de Peel valt onder de gemeente Gemert. Indertijd waren er dan ook van overheidswege aangestelde "Peelmeesters" om toezicht te houden op het steken van turf enz. Een zeer mooi boekje over de Peel is onlangs verschenen met veel en mooi foto-materiaal van de hand van J. van de Kam, bij Drukkerij Mennen in Asten.

Nuuenen juni 1973.

W.J.Vos.

T E X T I E L   E N   M E T A A L.

Als U een Gemertenaar zoudt vragen: "heeft Gemert ook industrie?" dan hebt U een goede kans dat het antwoord zal luiden: "Jawel, textiel en metaal". Andere bedrijvigheden zullen eerst op het tweede plan genoemd worden. Dit onderscheid heeft een historisch verklaarbare achtergrond. Naast de landbouw is de textielnijverheid van oudsher voor een deel van de bevolking het voornaamste middel van bestaan geweest. Reeds sedert de Middeleeuwen werd door de boeren een hoeveelheid van het door hen verbouwde vlas gedurende de winter tot linnen 'voor eigen gerief' verwerkt. Als de landbouw voor de groeiende bevolking onvoldoende bestaansmogelijkheden bood - omdat ontginning op grote schaal door het ontbreken van meststoffen destijds totaal onmogelijk was - werd in het weven een bron van neveninkomsten gezien. Op deze wijze ontwikkelde zich evenals elders op het platteland ook hier in Gemert een belangrijke huisindustrie. Toen de textielnijverheid te Leiden en te Haarlem in de 18e

aanzien - voor de 350 personeelsleden een goed bestaan hebben veilig gesteld.

Ook de werkzaamheid van de Gemertse werknemers in "het metaal" heeft zijn voorgeschiedenis. Een verwevenheid met de teruggang van de huisweverij is zelfs aanwijsbaar.

De opkomst van de machinale weverij was bij veel thuiswevers slecht gevallen; "het machinaal", zoals de fabriek na de mechanisatie in de volksmond werd genoemd, werd niet als een vooruitgang gezien maar door de wevers ervaren als een aanslag op hun rustig, toch al karig bestaan.

Bij velen was de weerstand zo groot, dat ze hun kinderen voorhiel^{den} ^{zeker} geen wever te worden. De omstandigheid, dat de Van Thiels metaalindustrie te Beek en Donk terzelfder tijd volop in het werk zat en handen tekort kwam is er ook niet vreemd aan dat vele Gemertsen daar een nieuwe toekomst zagen. Dat men aanvankelijk tevoet en later per fiets dagelijks heen en weer moest nam men daarbij voor lief.

Ook de plaatselijke smederij van Hendricus van Rooij behoeft de niet naar 'werkvolk' te zoeken als daar in 1897, naar het voorbeeld van de Prinzens, een stoommachine voor aandrijving in de grof-smederij werd geplaatst. Zo raakte men hier allengs met het harde metaal vertrouwd.

Aldus werd rond de eeuwwisseling de basis gelegd voor de twee metaalbedrijven in deze gemeente: Smits' metalen ramen (eertijds de smederij van Van Rooij) en de firma Gebr. Verhagen, welke zich toeleggen op de fabricage van stalen- en aluminium ramen en deuren.

Te zamen met de beide weverijen zijn het de grootste werkgelegenheden ter plaatse voor de mannelijke beroepsbevolking in de industrieële sector.

Daarom klinkt het antwoord van de Gemertenaar: "Jawel, textiel en metaal" ons vertrouwd in de oren.

Gemert 29 juni 1973

J.A.L.M. van den Broek.

HET GEMERTS DIALECT.

Enige tijd geleden schreef Dts.P.H.Vos voor Gemerts Heem een artikeltje over het Gemerts dialect. Voor zijn doctoraalscriptie bestudeerde hij het fonologisch systeem van het huidige Gemerts met de historische achtergronden van de hui-

dige fonemen. Hij beperkte zich daarbij tot de klinkers en tot het Gemerts van de laatste tijd (1940-1970) zoals dat gesproken wordt in het kerkdorp Gemert. Het Gemerts bleek 14 korte klinkers, 13 lange klinkers, 4 korte tweeklanken, 4 lange tweeklanken en een toonloze klinker te bezitten. Daarnaast zijn er nog 19 à 20 medeklinkers. In het totaal bezit het Gemerts 54 verschillende fonemen (vgl. het Nederlands dat er slechts 35 heeft). Een behoorlijke rijkdom aan klanken dus.

Opvallende eigenaardigheden van het Gemerts zijn:

1. Tegenover bijna iedere korte klank, staat een lange, b.v. in bepaalde verkortingsverschijnselen bij verkleinwoorden, samenstellingen, afleidingen, vergrotende trappen, buigingsvormen van bijvoeglijke naamwoorden en bij de opeenvolging van bepaalde woorden.
2. Klankveranderingen bij het meervoud van zelfstandige naamwoorden, bij verkleinwoorden en in het geval van de derde persoon enkelvoud o.t.t.

Momenteel is Drs. P.H. Vos bezig met een uitgebreidere studie van het Gemerts dialect. Daarbij kan hij ook steunen op de resultaten van een enquête over dialectwoorden, ingesteld door Willems rond 1880. Voor Gemert werd die lijst zeer uitgebreid en nauwgezet ingevuld door de veelzijdige Witheer Van den Elsen, "boerenapostel", oprichter van de N.C.B., historicus, en naar nu blijkt, ook taalkundige. Drs. Vos voorspelde op theoretische gronden reeds, dat wel eens zou kunnen blijken bij nadere studie dat het Gemerts eens stijgende diftongen gehad moet hebben. Hij had toen het materiaal van Van den Elsen nog niet gezien. Deze hypothese schijnt nu bevestigd te worden door de aantekeningen van Van den Elsen. Zo zei men omstreeks 1880: bjËst in plaats van hËst (;beest) en gwôn in plaats van gôn (:gaan).

Drs. Vos heeft ook een systeem ontworpen voor het nauwkeurig schrijven van Gemertse woorden. Voor mensen die minder goed thuis zijn in de dialectologie is het echter nogal moeilijk. Nuenen juni 1973.

W.J. Vos.

G E M E R T S   L I E D J E. (Woorden van Pastoor Poell).

Van wor ik ben? Kende gaj ons laand,
't Hee gin besneuwde toppe,
't Is plat net as m'n oopen haand,
Gin spoor hee hiejr te stoppe.
Dor wor de Rips kumt oijt de Peel"
Lanks pèrse heij en bremmegeal